

MEDLEMSBLAD

HISTORIELAGET GIR UT NY BOK!

Salget av "Krigsminner..." har gått så bra at bokutgivelser ga mersmak. Nå er boka med dikt og prosa av Ole J. Jansrudvang klar for salg. Vi har tatt med alt vi har kunnet finne av det han skrev, og det er blitt ei bok på 91 sider. Boka har en fyldig omtale av Oles liv, og en litterær vurdering av hans produksjon. Vi tror at mange vil kunne finne kjente og kjære dikt her, og også mange ukjente dikt. Tilsammen gir de et bilde av en personlighet som levde et følelsesrikt indre liv, men som ikke ble helt forstått i sin samtid i sitt miljø. Vi håper boka blir godt mottatt. Les mer på side 2.

Ellers er det litt variert stoff. Vi har referat fra et godt besøkt årsmøte, og invitasjon til årets Marken. I juni blir det kirkevegmarsj til Eidskog kirke. Den nye lederen forbereder et aktivt år, bl.a. med flytting av Sjøviksaga til Tunet. Laget er 25 år i år, det vil bli markert.

Til slutt en melding fra kassereren: Hun er svært fornøyd med betalingen av årskontingenten. Derfor sløyfer vi puttingen, og henstiller til de få som har innbetalingskortet fra desember liggende om å bruke det nå.

Finn Åberg

Nr. 92

Mars 2002

NYTT FRA LAGET

Ny bok fra Historielaget

Boka av Ole J. Jansrudvang er i salg nå. Den kan kjøpes i de to butikkene i bygda, og dessuten hos Åge Sørmoen, Oddvar Jakobsen og Finn Åberg.

De som vil bestille den pr. post eller telefon kan gjøre det hos

Åge Sørmoen, 2224 Austmarka, tlf. 62 82 81 47

Oddvar Jakobsen, 2224 Austmarka, tlf. 62 82 82 46

Finn Åberg, Meltzersgt.3, 0257 Oslo, tlf. 22 44 54 52

Boka koster 150 kroner. Ved postforsendelse kommer porto i tillegg.

Austmarka-marken 2002

Marken blir det i år også, nærmere bestemt lørdag 3. august.

Vi har startet planleggingen, deriblant været, så vi arbeider hardt med å få sol og fint vær fra fredag av og ut hele helga.

Tradisjon er viktig for oss, og vi satser på innslag fra tidligere år, samt kanskje noen nye. Mange meldte seg på som kremmere og selgere i fjor, og vi fikk inntrykk av at de var fornøyd med salget. Derfor håper vi kremmere vil være med i år også, gamle som nye. Håndverksprodukter, naturprodukter, frukt og bær, osv., meld dere på! Finnes det en såpekoker blant dere, eller kanskje du kan farge garn?

Historielaget sørger for matsalg som vanlig, så magen skal også bli fornøyd

Påmelding til: Bjørg Aulie, Ammerudvn. 67, 0958 Oslo

Tlf.: 22 25 92 95 (arb.), 22 16 27 18 (priv.)

Tlf. helg: 62 82 82 42.

Årsmøtet

Austmarka Historielag avholdt årsmøte i Austmarka Samfunnshus 27.01.02. Om lag 60 medlemmer møtte.

Før åpning ble medlemmer som er gått bort i løpet av året, minnet med ett minutts stillhet.

Sak 1. Åpning.

Til dirigent valgtes Wenche Lønhøiden og til sekretær Oddvar Jakobsen. Innkallinga til møtet ble godtatt uten bemerkninger.

Sak 2: Beretning

Styret har i året som gikk, bestått av:

Leder: Wenche Lønhøiden. Nestleder: Åge Sørmoen. Kasserer Sissel Solvin. Sekretær: Aud Dybing

Styremedlemmer: Jan Berg, Svein Østli og Per Skoglund.

Varamedlemmer: Finn Sollien, Inger Bakken og Jan Erik Svendsen

Laget har pr. dato 470 medlemmer

Undergrupper:

Kulturminnesmerker – Bilder/intervjuer – Finnskogleden- Tunkomite-Slektsforskning

Beretningene vitnet om stor aktivitet i året som gikk, noe følgende oversikt viser:

Restaurering av bygdemølla. Reist badstubygg. Markensarrangement.

Kølamile. Vandring langs Kirkeveien til Matrand. Weekendtur til Fredrikstad med båttur til Hvaler. Besøk på herrgårdene i Bogen og Mitandersfors. Utgivelse av fire medlemsblad. Avfotografering av bilder. Slektsforskning og avskrift av kirkebøker. Samarbeid med utmarkslag om registrering av kulturminner. Tur til det norske Amerika.

I forbindelsen med referatene ble det foreslått å kjøpe inn intervjuoptaker.

Det ble også pekt på nødvendigheten av å vite hvem som hadde ligget i graver som ble slettet med tanke på slektsforskning i framtida.

Sak 3: Regnskap

Kassereren gikk gjennom regnskapet for 2001 som ble godkjent uten vesentlige bemerkninger. Økonomien er god og borger for videre innsats og muligheter for investeringer.

Bidrag fra Norsk Kulturfond, Kongsvinger Kommune og Hedmark Fylkeskommune har sikret fullføring av mølleprosjektet.

Sak 4: Innkomne forslag

Under denne saken ble det vedtatt å kjøpe andeler for 1000 kroner i Austmarka Samfunnshus.

Sak 5: Arbeidsprogram/budsjett 2002

Fra arbeidsprogrammet for 2002 kan nevnes: Slutføre restaurering av mølla. Gi ut kirkebok 1881 - 1900. Videreføre arbeidet med bok om dialektord. Flytting av Sjøviksaga. Arrangere marken.

Sak 6: Valg

Valgkomiteen ved Mai Britt Lia hadde hatt en vanskelig jobb med å få satt sammen forslag til nytt styre da det var mange frasingelser. Men etter en del overtalelser og velvilje gikk følgende forslag enstemmig gjennom:

Leder: Åge Sørmoen 1 år. Kasserer: Sissel Solvin 1 år. Sekretær: Aud Dybing 2 år. Styremedlemmer Jan Berg 1 år, Svein Østli 1 år, Finn Ivar Sandhalla 2 år, Arve Haugen 2 år.

Varamedlemmer: Finn Sollien, Inger Bakken, Torild Lunderbye 1 år hver.

Revisorer: Borge Nordfjeld og Aino Bekken 2 år hver

Undergrupper:

Kulturminner: Arve Haugen, Syver Gylterud, Roger Linna, Svein Østli, Tor A. Rønning

Bilder/Intervjuer: Oddvar Jakobsen, Finn Åberg, Åge Sørmoen

Finnskogleden: Kjell Sørmoen, Ottar Wilhelmsen, Leif Helge Nabben, Kjell Finbråten

Tunkomite: Jan Berg, Bjørn Dybing, Arne Fjellvang, Oddvar Jakobsen, Kjell Eriksen

Slektsforskning: Finn Sollien, Rolf Amundsen, Liv Løvtjernet.

Valgkomite: Torild Lunderbye, Tore Strand, Liv Løvtjernet.

Etter blomsteroverrekkelser og takkens ord til avgående leder og andre tillitsvalgte smakte kaffen ekstra godt før doktor Reidar Gjems fikk ordet.

Få personer utenom Austmarka kjenner austmarkingene og Austmarka så godt som Gjems, takket være et langt liv som lege for mange familier og personer her i bygda. Han kom inn på den medisinske utviklingen gjennom de siste 60 årene, og gav oss en tankevekkende påminnelse om vår tids levemåte som har ført til nye og alvorlige sykdomstilfeller.

Han krydret også sitt kåseri med pussige episoder fra utallige Austmarkaturer da det ikke var noen Masterudvei eller mobiltelefoner.

Reaksjonen fra tilhørerne skiftet fra fullstendig stillhet til utbrudd av lattersalver, noe som forteller hvor allsidig og fengende Gjems fortalte om sine erfaringer som lege i Kongsvinger og i bygda vår.

Møtet hevet klokka 20.30

Oddvar Jakobsen, referent

Noen ord fra lederen

Et nytt år er godt i gang, og et nytt styre er på plass i Historielaget. Ja nytt og nytt - de fleste i styret sitter fra tidligere år. Arve Haugen ble valgt inn, og han har vært med i styret i mange år før. Finn Ivar Sandhalla er også nyvalgt, men har vært tilknyttet laget gjennom våre turer, Marken og dugnader. Som nyvalgt leder er jeg ikke helt ukjent med det vervet.

Vi i styret er forberedt på et aktivt år, kanskje mer arbeidskrevende og aktivt enn noen gang. Blant tiltakene vi skal gjennomføre i år, er: Fullføring av mølleprosjektet, flytte Sjøvik-saga til Tunet, markere lagets 25-årsjubileum, arrangere Austmarka Marken, helgetur og vandring, gi ut bøker og medlemshefter m.m.m.

Skal vi klare å gjennomføre alt dette, er vi avhengig av hjelp fra våre medlemmer. Spesielt gjelder dette Marken og flytting av sagbruket. Hvis de av våre medlemmer som kan, stiller opp og hjelper til et par skift, så vil aktivitetene våre gå som en lek.

Et ønske fra leder og styret er at vi får enda bedre kontakt med våre medlemmer. Kom gjerne med forslag til aktiviteter og saker vi bør ta opp, still opp på de aktiviteter vi setter i gang, og ikke minst: Skriv i medlemsbladet vårt!

Åge Sørmoen

Kirkevegmarsj

Søndag 9. juni inviterer vi til vandring langs den gamle kirkevegen til "Mesku-kjærka" (Eidskog kirke).

Vi starter med buss fra Austmarka Handel kl. 12.00 og kjører om Brødbøl og Finsrud til Billingen. Derfra går vi den gamle kirkevegen over til Matrand (ca. en mil) og er framme til gudstjenesten der kl. 17.00. Ta gjerne med gammeldagse helgeklær, godt fottøy og niste.

Velkommen til en naturskjønn kirketur!

Gaver til laget

Vi takker så mye for disse gavene:

Fra Åge Karterud: Grus til Holmen mølle

Fra Torill og Kjell Femoen: Smidd lysesstake

Fra Bjørn Dybing: Stentofon

Nye medlemmer

Jorun Roverudseter, Svein Steffenstorpet, Asbjørn Aas, alle Austmarka.
Åge Engen, Tor Arne Hellerud, Erik Skarnes, alle Kongsvinger.
Arild Olsen, Truls Olsen, begge Kjeller. Tor Arne Hellerud, Drammen.

HUS ER FLYTTET

Gjennom de siste 20 nummer (fem år) av bladet har vi skrevet om 72 hus som er flyttet. Noen gjenstår ennå, men om denne serien skal fortsette særlig lenger, avhenger av opplysninger fra våre medlemmer.

Stua i Kjerkelia ble flyttet til Lund i 1922 av Amund Lund. Den ble revet ca. 1990. Sommerfjøset i Raufjellet ble flyttet til Sundheim, Gylterud, 1936/1937 og brukt som vedskåle. Syver Gylterud og Ole Søstun Gylterud kjørte tømmeret på geitdoning. Tyskebrakka i Kjerret ble flyttet og satt opp som stue av Bjarne Hustveit 1946/1947.

Åge.

Rettinger

Vårt medlem Ivar Hansen, Oslo, har pr. telefon gjort oppmerksom på noen feil i blad nr 91. Det gjelder dødsåret for dr. Svendsen i stykket om Doktorboligen. Det er oppgitt til 1941 ett sted, og til 1944 et annet sted. Det riktige må være 1944, da han døde i konsentrasjonsleir i Polen. Dette tallet er hentet fra en nekrolog.

I referatet fra amerikaturen er et par navn blitt unøyaktige. Den norske høstfesten foregår i Minot (ikke Minde), og verdens største kjøpesenter heter Mall of America (ikke American Mall).

EN AVSTIKKER PÅ AMERIKATUREN

I 1870 reiste Kristian Amundsen Mastrud til Amerika. Han var fra E. Inshaugen, men hadde i noen år bodd på Velta og Masterudvangen, derfor dette etternavnet. Han reiste først alene over, og året etter hadde han tjent nok penger til billetter for resten av familien, unntatt eldste sønnen Amund som var nygift den gangen, og som reiste over senere.

Kristian bosatte seg først i Decorah i Iowa, men brøt opp etter noen år og kom så til Hatton i N. Dakota i 1879. Han hadde da ledet et vogntog med 30 hester over prærien, og det ble sagt om han at han hadde så sterk stemme at de kunne høre han fint til bakerste vogn. Kristian og sønnen Syver bygde opp en stor farm, og de ble der resten av livet.

Det var til dette stedet jeg hadde sett fram til å komme. To av Kristians etterkommere har vært i Norge. Den enes sønn bor i Minneapolis, og første morgenen i Amerika ble vi hentet av disse for omvisning og senere familiesammenkomst i sønnens hjem. Han er flyger som sin far, og dette var jo like innpå 11. september, og han fortalte at han var oppe den dagen med kurs for New York under ½ time unna. Da fikk han melding på skriver i flyet om det som hadde hendt, og at han måtte komme seg ned på nærmeste flyplass. Han trodde ikke dette kunne være noe annet enn en spøk og bare fortsatte. Litt senere fikk han nok en melding som lød: "Kom deg ned ellers vil du bli skutt ned!" Han hadde to kollegaer med seg og kalte fram disse, og etter en kort rådslagning ble de enige om at dette måtte være alvor.

Da han hadde tatt ned flyet, rådet den store stillheten, ingen svarte på anrop, ingen meldinger, alt var stille og uvirkelig inntil det begynte å normalisere seg.

Kona hans hjemme hadde det enda verre. Hun fikk ingenting vite fra flyselskapet da hun henvendte seg dit. Hun visste at han var på vei til New York på denne tiden, men hun fikk da kontakt med han etter hvert og alt var bra.

Neste dag ble vi tatt opp i Fargo og kjørt med bil til Hatton og direkte til gravlundene, der Kristian og en del av hans etterkommere var begravd. Her var det nesten bare norske navn på gravsteinene. På Kristians stein sto det:

Kristian Mastrud født 16.11.1824 død 12.10.1906

Han fikk en plads.

Det tror vi vist.

I himmelen hos den.

Herre Christ.

I medl.blad nr 74 skrev jeg litt om Bolihaugen og noen som utvandret derfra, og det var nesten uvirkelig å plutselig stå ved Martha (Boli) Greens grav, som jeg gjennom gamle brev og bilder syntes jeg kjente.

Fra gravlunden gikk turen til Mastrud farm, et stort hus som sto ferdig i 1903. Da Kristian fikk utdelt land i Amerika, ble de samtidig pålagt å plante noen trær, disse sto nå som høye, flotte løvtrær på farmen.

Til Hatton kom det en del austmarkinger, og vi hadde nå kurs for å besøke Old Peoples Home for å treffe Gunda Olson som var datter til Jørgen O. Bekken fra Holmbykretsen. Gunda var født i Amerika, men snakket og forsto godt norsk. Hun satte utrolig stor pris på å få besøk fra Norge, så dette ble en opplevelse for oss alle.

Jeg må også ta med en hendelse fra Norsk Høstfest i Minot. Det var store haller med mange tusen mennesker. Jeg hadde en liten sekk på ryggen som kanskje ikke er typisk amerikansk. Det var vel derfor en dame spurte hvor jeg kom fra. Da jeg svarte Norge og Kongsvingerdistriktet, fortalte hun at hun hadde familie der, men der hette det Austmarka, og hun hadde vært der på 1970-tallet. I blant er verden liten! Jeg måtte love å hjelpe henne med familie bakover. Finn Sollien er satt på saken, og hun har fått flere sider med navn allerede.

Arve Haugen

EMIGRANTER FRA AUSTMARKA

I blad nr 85, 88 og 89 har vi hatt med lister over emigranter. Det gjenstår 7 navn i den lista jeg fikk av Finn Sollien, de kommer her:

1880.

- 19/3 Nils Johansen Masterud, 22 år
4/6 Anne Olsen Svartberget, 25 år
13/8 Lina Henriksdtr. Sletbråten, 25 år
27/8 Haagen Martinsen Utgården, 21 år

1881.

- 6/5 Enkem. Lars Pedersen Vastaberget, 55 år
17/6 Syver Syversen Sørli, 39 år
17/6 Lars Andreassen Vestaberg, 22 år

FORENINGER PÅ AUSTMARKA

Vi har i årenes løp hatt en del omtaler og historikk om forskjellige lag og foreninger på Austmarka. Dette er god lokalhistorie, men det krever godt kildemateriale, helst i form av gamle lagsdokumenter eller eldre jubileumsberetninger. Mange av de gamle papirene er nok forsvunnet for godt, men jeg er sikker på at det fortsatt ligger boker og hefter fort av sekretærer og kasserere bortgjemt i kott og på loft. Historielaget er interessert i å få låne disse for kopiering, så vær forsiktig med å kaste "gammelt skrot". Kanskje kan dette fortelle interessante ting om livet i bygda i gamle dager.

For noen dager siden leste jeg i Glåmdalen at det pr. i dag er 35 lag og foreninger på Austmarka. Det satte meg på idèen å sette opp en liste over foreninger som vi vet har eksistert (eller eksisterer) i bygda. De fleste opplysningene er hentet fra utklipparkivet vårt. Lista er svært ufullstendig. Det er likevel vårt håp at den kan inspirere noen til å finne fram noen "skjulte skatter".

Politisk/faglig

Østmarken (fra 1907), Varald og Kjerret arbeiderlag. Skog- og Landarbeiderforeningene. Austmarka A.u.l. Venstreforeningen (1910). Småbrukerlag (1935)

Idrettslag

Østmarkens Ski- og Skøiteforening (1905) (d.s.s. Østm. Idrætsforening?). Østmarkens Idrætslag (1910), Djerv (1917), Varald (1948), Ørnen (Kjerret og Finsrud), Nordstjerna (N. Austm.)

Skytterlag

Østmarken Skytterlag (1882), Varaldskog Sk.l., Varald Sk.l. (1908), Østmarken Søndre Sk.l., Austmarka Salongskytterklubb.

Østmarken Sanitetsforening (1907)

med fire underavdelinger.

Samvirkelaget

(1919) med filialer. Kooperativ kvinneforening (1926)

Jeger- og fiskerforening (1931-1956)

Fra 1969 sammen med Kongsvinger.

Ungdomslag

Austmarka (Bredablik) Ungdomslag (1897-1930), Fram Ungd.l. (1915 -1918), (strøket omkring Utgardsjøen). Sørskogen Ungd.l. (Nordre Austm.).

Sang og musikk

Hornorkester, strykemusikk, guttemusikk, skolekorps, Austm. sangkor.

Avholdslag

Østm. Avholdslag (1912), Østm. S. Avh.for., Masterud Avh.for.

Velforeninger

Austmarka., Brødbøl, Kjerret, Skogen, Tussevangen.

Til slutt ramser vi opp en del større eller mindre lag:

Smørlag (1936-1956), Egglag (1939), Landmannsforeninger, Innkjøpslag, Okseholdsforeningen (Kvægavistfor.), Forbruksforeningen (1909), Plankekjørerforeningen, Dramatisk klubb (1915), Indremisjonsforening (Brødbøl, Varald), N. Austm. kvinneforening, Torvstrølag (1910), Arbeiderlytterfor. (1937), Sy-forening (? arbeidet for sykepleien), Austm. Pelsdyr A-L, Austm. Pinsemenighet, Brødbølvassdragets fellesfløtningsfor., Varald driftskredittlag (1940), Varald blindefor. (1940), Austm. kirkefor. (1951), Austm. TV-lag (1965).

Sjakk- og bridgeklubber, håndverkslag med mange flere.

Finn Åberg

JOHN ERIK MITANDER. VELGJØRER, MEN FORHATT GRÜNDER PÅ 1800-TALLET

John Erik Mitander var en av de mest markante personer både på norsk og svensk side i vårt nærrområde på 1800-tallet. Lagets besøk på Mitanders fors Herrgård i høst bekrefter det. Det er fristende å supplere omtalen av Mitander med litt stoff fra "En bok om Gunnarskog", og jeg vil ta med litt derfra:

Mitander var født i Filipstad i 1799 og var gift med Beda Johanna Schneidau født 1811. Hun døde i 1850, og selv om Herrgården ble bygd på 1840-tallet kom hun aldri til å bo der. Mitander flyttet fra Fernebo til Bogen først i 1852 med de to barna sine, og de bodde der bare to år før de flyttet til Fredros.

Mitander var en initiativrik og vidsynt industriherre og i tillegg en kulturinteressert person. Han var den enkeltpersonen som direkte og indirekte gjorde mest for at Bogen kirke ble bygd ved at han gav store tomtearealer både til kirken og prestegården. Han gav også betydelige pengesummer til kirkebygget. Videre gav han hus til skole og lærerbolig og bygde veier. Det kan nevnes at Mitander solgte både bruket og eiendommene i Bogen samt anleggene ved Sikåa til forretningsmannen Bredesen fra Norge i 1854.

Til tross for at Mitander gjorde en stor almennyttig virksomhet har noen forsøkt å framstille ham som forbilde til den ondsinnede Sintram i Gøsta Berlings Saga. Grunnen til dette er at Mitander kanskje gikk hardt fram mot enkelte familier som bodde på husmannsplasser eller torp på hans eiendommer. Av en eller annen grunn måtte enkelte beboere flytte fra sine hus og finne seg nytt husvære. Husene på noen av torpene ble svidd av, og Mitander fikk skylda.

En historie fra boka om Gunnarskog forteller som følger:

Sent en kveld kom Mitander til gården Nordstuga i Axland og bad om nattlosji. Han hadde vært på et fraflyttet torp og svidd av et hus eller to. Han følte seg forfulgt av hevnlustne personer, og han la seg under bordet i stedet for i senga. Ved siden av seg hadde han en ladd pistol. En ungkar og spillemann, Olof Olsson, som også ble kalt "Ole Bull", fridde til ei jente på gården. Han kom inn i stua utpå natta, stille og forsiktig. Mitander hørte

det kom noen listende over golvet og trodde det var en av sine uvenner og var klar med pistolen. Heldigvis var det så mørkt at Mitander ikke kunne skyte, og det var nok tur både for ham og for frieren.

En annen historie handler om svart magi og dreier seg om trollskott. Trollskott ble brukt av trollkyndige personer for å kvitte seg med eller ta hevn over noen en hatet. Ei slik trollskotthistorie finnes også om Mitander. Den som skulle rammes, måtte først avbildes i helfigur ved å skjære ut figuren i barken på et tre eller ved å forme figuren i never. Hva Mitander angår, ble han formet i never. Ei klok kjerring som kunne trollformlene, leste besvergelsene over neverfiguren etter å ha døpt den etter vanlig svensk dåpsrituale. Etter dåpen ble figuren stilt opp og skottet avfyrt mot gubben. Da neverfiguren skulle brennes etterpå, holdt det på å gå gæli med kjerringa. Nevergubben krøllet seg rundt beina hennes, mens ho skreik ut: "Det er no'n fan som har sett oss!"

Det stemte også, for utafør det gardinløse vinduet sto to gutter på lur. Episoden med brenninga ble kjent og avrettinga likeså. Skulle en lykkes, måtte det skje i taushet og hemmelighet.

Mitander klarte seg, for da kjerringa døpte neverfiguren, kom bare ett av brukspatronens fornavn med og gjorde at skottet ikke fikk den tilsiktede virkning. Men selv om Mitander var i Filipstad, kjente han en skjelving og et støkk i kroppen Da forsto han hva som var på ferde.

I heftet "Timbonäs och Långnäs Allehanda" har Erik Solberg skrevet om samme episode. Han har en litt annen versjon enn den som står i "Ei bok om Gunnarskog", og jeg synes det er interessant å sammenligne beretningene som viser hvordan et tema kan variere i innhold og detaljer.

Solberg forteller:

På Mitanders tid bodde det her et finsk og trollkyndig kvinnfolk. Dette kvinnfolket kaltes for Strussa og var i midten av 1800-tallet sammen med Ola på Kajlandstomta og Lill-Bogs-Jan for å skyte trollskott på Mitander. Han var ikke noe populær blant befolkningen i Bogen, og disse tre møttes på Kajlandstomta og skulle utføre sin gjerning her.

Når et trollskott skulle skytes, var det viktig at alle forberedelser var riktig utført. Det skulle alltid være tre personer med på dette. Figuren som skulle forestille Mitander og dermed være skyteskive, skulle være riktig

døpt. Videre skulle det i forladningen i skottet legges treffiser fra ni forskjellige treslag. Strussa, Ola og Lill-Bogs-Jan laget en figur av never som forestilte Mitander. Så plasserte de figuren opp mot ei furu og fyrte av et skott mot den.

Mitander befant seg på det tidspunktet i Bergslagen og skulle i skottøyeblikket ha kjent en kraftig smerte i sida. I følge sagnet hadde han tatt tak i et kvinnfolk i nærheten og slengt kjolen hennes omkring seg idet han utbrøt: "Nå skyter finnjeleene i Bogen på meg!" Skottet rammet ikke ordentlig, da det viste seg at dåpshandlingen ikke var riktig utført. De tre hadde ikke kjent alle fornavnene til Mitander, og derfor ble resultatet som det ble.

I nesten alle kommuner på begge sider av grensen med finsk bosetting finnes det sagn om trollskott. Fra Varaldskogen er det således også et sagn om trollskott mot Mitander. I dette tilfelle var også finnkjerringa fra Strusstorp med. De to andre var en finne fra Oset -Osgubben- ved Varalden og en kar fra Kissalamp. De tre hadde møttes ved bekken som renner mellom Emten og Aspetjern for å planlegge. Her var det viktig at skottet ble avfyrt på en plass som lå ved en bekk som rant nordover. Mitander var i dette tilfellet skåret i ei furu og beskyttet. Ei anna trollkyndig kvinne fra Bogen hadde hørt om disse planene og oppsøkte Mitander. Hun lovt å hjelpe ham mot belønning. Også denne gangen hadde Mitander kjent et hogg i hjertet da skottet gikk. Han var da på besøk på Mitandersfors Herrgård den dagen.

Kilder: "En bok om Gunnarskog" utgitt av Gunnarskog Kommun
"Timbonäs & Långnäs Allehanda" Årgang 14

Oddvar

GAMLE MINNER!

I mine eldre år har jeg blitt mer og mer klar over at ting som har skjedd i den nære fortid, for eksempel i forrige uke, er vanskeligere å huske enn det som skjedde i min barndoms- og ungdomsår. Dette kan være noe skremmende, men det kan vel også ha sin verdi å ta vare på minnene fra en fjern fortid. Det har skjedd så mye siden den tid, og våre etterkommere vet lite om det som preget hverdagen da vi gamlinga vokste opp.

Vi hadde den tid personer som er blitt kalt bygdeoriginaler eller vandringsmenn. Spesielt husker jeg en som blev kalt "Smålands-Pelle."

Hvor han kom fra og hvem han var vet jeg ikke, men han kom til Søndre Austmarka nesten hver sommer, og samlet mye folk omkring seg ved bålet på Rønningsletta i Håkerudgrenda. Han var en fargerik person, noe svartbrent av blåvarme og røyk, og kledd i en velbrukt og noe lurvete bukse og jakke, og med en stor svart hatt på hodet. Den frodige barten vip- pet opp og ned når han pratet, og de mørkebrune øynene vitnet om en noe fremmed herkomst. Alt han hadde med seg (og antagelig også eide), bar han med seg i en ryggsekk. Der hadde han alt utstyr til sitt matstell, og bøker og gamle aviser til vederkvegelse i stille stunder.

Det gikk som en løpeild gjennom bygda at nå var Smålands-Pelle kommet til Rønningsletta, og folk måtte dit for å høre på ham.

Han hadde et fargerikt språk - en blanding av svensk, finsk og norsk, og så var han god til å fortelle.

Han hadde opplevd mangt i sitt lange vandrerliv, og hadde møtt størrelser som Ole Høyland, Gjest Bårdsen og lensmannsmorderne. Han hadde også mangt å fortelle om konger og dronninger og annet storfolk. Om han hadde møtt dem personlig er vel heller noe tvilsomt, men vi har jo hørt om Nitahå-Jussi's besøk hos svenskekongen, så hvem vet.

Det var bestandig spennende å høre Smålands-Pelle fortelle om sine eventyr ute i "den store verden", og når tussmørket senket seg over Rønningsletta, var det som om huldra tasset omkring i skogkanten. Det var en trolsk stemning når gnistene fra bålet danset som stjerneskudd i sommer- natta, og det var nok mange som ruslet heimover og følte at de hadde vært med på noe spesielt og spennende.

Sjøl om dette er en 50-60 år siden, så sitter det ennå i minnet og føles ganske nært og virkelig.

Hvor slike som Smålands-Pelle tok det daglige brød fra vet jeg ikke, men han fisket vel litt i Utgardsjøen, og hadde han smør i panna ble fisken stekt, eller den ble kokt med litt salt i vannet. Med potet eller en brødblings til, blev det et herremåltid for en vandringsmann. Han var nok også innom på skogstorpene langs grensen og fikk seg et mål mat av og til, eller han tok seg jobb noen dager som slåttekar eller vedhogger. Det hendte nok at hatten hans ble sendt rundt i forsamlingen etter en spennende historie, og noen småpenger ble det vel av det også. I hvertfall overlevde han og kom tilbake til Rønningsletta år etter år. Jeg husker ennå et av hans uttrykk om en lokal stortjuv: "I . . . blev innburat på Kongsvingers Akershus og kommer vel aldri mera ut".

Disse vandringsmennene og bygdeoriginalene er forlengst borte, og vi har fått radio og TV og fotball istedet. Noe har vi nok vunnet ved dette, men noe har vi nok også tapt.

Jeg syns det er fint å ha opplevd slike stemningsfulle kvelder, som høydepunkter i en tid som var helt anderledes enn det vi opplever idag.

Maridalen okt. 2001.

Ole A. Svendsen

P.S.: De som er interesserte i nærmere opplysninger om Smålands-Pelle kan finne mye i medlemsblad nr. 68 og 69. F.A.

HÅKERUDTOMTA, HOVILSRUD OG TOMTEBERGET

Ole Olsen Håkerudtomta f. 1842 ble viet i Vinger 1862 med Karen Andersd. f. 1834 Grorud under Kolbjørnsrud. Ole var ved denne tid i Hovilsrud, Sverige. Meldt utflytning til Eda 4.6.1866 med kone og barna Andreas f. 1863 og Sofie f. 1865, begge født på Håkerudtomta.

Kom tilbake, var gårdbruker i Tomteberget. Barna Sofie født på Håkerudtomta, Anne f.1868 Tomtatorpet i Sverige, Kristine f.1869 Tomtatorpet, Olaf f. 1871 i Sverige, Emilie f. 1873 og Peder f. 1875 i Sverige. alle konfirmert i Austmarka kirke. Sønnen Andreas f. Håkerudtomta 1863 er ikke konfirmert i Austmarka kirke. Muligens død i Sverige.

To av barna Ole og Peder finner vi igjen på Trosholmen ved folketellinga 3.12.1900. Ole var off. understøttet. Peder var tømmerhugger og jordarbeider. Benevnt som "stedsonner".

Oline Olsd. Trosholmen var g.m. Hans Andersen Tomteberget. bruker av Trosholmen. Bruker av Trosholmen i 1901 var Martin Olsen og Marie Andersd.

Dette kom frem under arbeidet med kirkeboka 1881-1900 for Austmarka kirke, viede, døpte, konfirmerte og inn/utflyttede. Det er vedtatt at Austmarka Historielag skal utgi denne boka. Det som gjenstår er å overføre utflyttede til databasen og lesing av korrektur.

Finn Sollien

EN MUNTLLIG OVERLEVERING

På veggen i vår dagligstue, Johnsrud S. henger et bilde tatt i 1880-årene. To små barn sitter på fanget til sin mor og far. Den ene er min bestemor Karen Holm (1878-1949). Bak dem står en gammel dame med markert ansikt. Da jeg var barn (jeg er nå 68), fortalte min tante Ragna Holm (1899-1989) følgende historie:

Eldstekvinnen på bildet het Kari Johnsrud. Hun var født på Torsmoen, nå Sør-Jansrud, og ble gift med Jacob Jacobsen Johnsrud (1803-76). Som menneske er hun skildret i rosende ordelag. Men to elementer i denne kvinnens liv bet seg fast i et guttesinn.

1. Som barn hadde Kari opplevd at svensker på hørtokt kom til gårds og tok det de trengte av mat og gods. Kari hadde nettopp vært med sin mor og mjølket og hadde en liten mjølkebutt i handa. Denne mjølkeskvetten fikk hun beholde, men ellers gikk det nok ille med dyr og matforråd på garden.

2. Som ung kone på Johnsrud gikk hun en gang hvert år til Eidsvoll for for å betale penger til Det Ankerske Fideikomiss og avleggeren av dette. For å utnytte tiden hadde hun da med seg "bundingen", strikketøyet, og hun gikk og strikket.

Da Vinger bygdebok kom i 1977, slo jeg opp for å finne ut om denne Kari. Under Torsmoen er hun angitt å være født i 1804 som eldst av 9 barn. Et annet sted er fødselsåret 09, men 04 er nok riktig. I 1826 ble hun gift med Jacob Johnsrud og hun døde i 1888. Krigsopplevelsen er sannsynligvis fra 1808 da svenskene kom inn over bygda. Hun var da fire år, og min tantes fortelling blir sannsynlig.

Hva slags avgift var det hun betalte i Eidsvoll?

Som kjent bestemte grev Wedel Jarlsberg, som var inngiftet i Ankerfamilien, i 1825 at leilendingene under Fagernes kunne kjøpe seg ut av Fideikomisset og bli sjøleiere. Men for mange var dette vanskelig. Skogen var ikke delt, og hvor ta pengene fra? Ifølge skjøte fra 1832, som er i min besittelse, kjøpte Jacob Johnsrud gården Johnsrud av grev Wedel (den var da ikke delt). Kjøpesummen var 240 spesiedaler og den skulle betales årlig i 15 år med like store deler sammen med renter på tilbakestående kapital. Jacob Johnsrud har skrevet under "med paaholden pen". Kari Johnsrud kan derfor ha gått til Eidsvoll fra hun giftet seg til 1832 for å betale leilendingsavgift - eller hun kan etter denne tid, fra 1832-1847, ha gått for å betale avdrag og renter, kanskje begge deler. Eierne klarte nemlig å innløse gården. I en påtegning datert Christiania 24. okt. 1849 ble nemlig pantobligasjonen avlyst.

Litt mer om Kari og Jacob og deres etterkommere.

De fikk åtte barn. En av dem, Johannes, flyttet til Østby, en datter ble gift med Ola Pedersen Skarnes (til Hamar). Så sent som i 1875 drev to brødre gården sammen. Det var Jacob og Amund. Amund eide også Taje gjennom ekteskap med Johanne Olsdatter Fagernes. Da huset på nåværende Sør-Johnsrud ble bygget omkring 1880 bodde både Jacob og Amund der med sine familier en tid. Det må ha vært trangt, for de hadde hhv. 11 og 9 barn. De eldste var nok for lengst ute da de yngste ble født. De leide likevel ut et rom til jordmora i bygda, hun som senere ble kalt "Graslijordmora". Kanskje det var praktisk å ha henne så nær?

Med Jacob og Amunds 20 barn er vi inne i moderne tid. De ble besteforeldre til mange som ennå huskes og oldeforeldre til noen som fortsatt lever. Deres barn havnet bl. annet på Johnsrudgårdene, Larsmoen, Jensmoen, Marnstun, Solvang, Taje, Rinterud, Opseth m.fl. "Lærerinna" Ida Johnsrud tilhører den generasjonen, og mange eldre husker nok henne. Min bestemor Karen ble gift med Martin Holm (fra Holmen) og overtok Johnsrud Søndre.

Hans Jørgen Holm

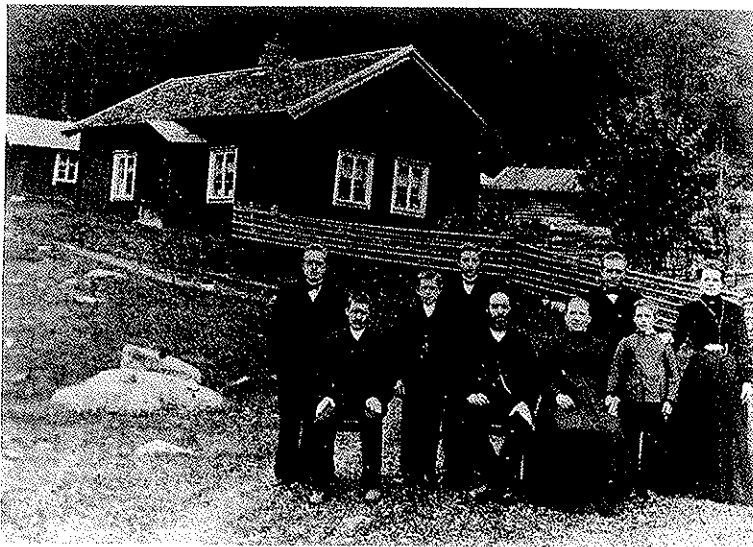
BREV TIL BLADET

Til Austmarka Historielag.

Som et apropos til artikkelen om Odd Svartbergs besøk på Varaldskogen sist sommer, oversender jeg kopi av et bilde som er tatt i Svartberget ca. år 1900. Min bestefar, Jul. O. Svartberg, er nr. 4 fra venstre. Odds far er antagelig også på bildet..

I Svartberget vokste det opp 18 barn! Rart å tenke på når en nå knapt finner tuftene etter husene. Min bestefar reiste ut fra Austmarka i 1905, men det bodde noen av vår familie der til midten av 1930.

Hilsen fra Astrid Engen Kristiansen, Granli.

Takk for brev og bilde! Tilfeldigvis har jeg det samme bildet. Navn på personene fikk jeg av vår Svartberg for en del år siden, og jeg tar med dem, med fødselsår, alle heter Svartberg. Fra venstre: Lauritz (1879), Syver (1858), Oskar (1891), Julius (Jul.O., 1887), Ole (1831-1917), Marte (1849-1935), Martin (1880), Edvin (1893), Augusta g. Bossum (1882).

Gammelstua i bakgrunnen ble revet omkr. midten av 1930-åra. Nytt hus, som fortsatt står, ble da satt opp omtrent på samme sted. I bakgrunnen til v. står veslestua, som ble revet lenge etter krigen. Det er vel et sommerfjøs vi ser til høyre? Det ble revet ganske tidlig.

Etter denne familien kom Anna og Per Johansen med familie dit, like før 1930. De var mine besteforeldre.

Finn Åberg

SØLVMEDALJE FOR NYRYDNINGSSARBEIDE

Fra Indlandsposten 1933. Innlegget er undertegnet K. B. Det er trolig Kristen Billehaug.

Amund Åserudteppa på Austmarka er 80 år nu lørdag den 9. september.

Hvor mange mål jord han har ryddet, og hvor mange tonn norsk gråstein han har lettet på der på det velstelte bruket sitt, det vet jeg ikke; men det kan vi alle snart bli enig om at han her har nedlagt et arbeide som stiller ham blandt de fremste av vårt lands dyktigste rydningsmenn. Skulle jeg gi en kort karakteristikk av den gamle hedersmann, måtte det bli: Seig og sterk som de gamle vikinger og med en enestående arbeidslyst og et godt humør. Med slike egenskaper kan en nok klare mange vanskeligheter gjennom et langt liv, og gamle Amund har ingenlunde vært spart for motgangene.

Nu har han jo for flere år siden overdratt det vakre småbruket til en av sine sønner, og selv er han føderådsmann. Så skulde en tro han levde efter dikterens ord. "Nu hvil dig, borger, det er fortjent!" Men nei, var det likt sig! Amund har drevet med jorden og annet arbeide like til idag. "Gammel vane er vond å vende!"

Ser en idag utover de velstelte bøer og de veldige gråsteinsrøiser han har balet med gjennom et langt liv, skulde en tro det måtte være nok for en mann, selv av hans støpning. Og når jeg nu kan fortelle at Amund Teppa har vært en mer enn almindelig flink sagmester og skogskar like fra ungdommen til for få år siden, vil du sikkert tro jeg overdriver, men det er den nakne sannhet.

Til alt dette har han vært politisk interessert. Han har vært medlem både av Vinger herredstyre, fattigstyre med videre en rekke år.

Det var derfor på sin rette plass når Amund for noen år siden ble overrakt en sølvmedalje for sitt nyrødningsarbeide; få har fortjent den bedre enn han.

Når nu den lange livsdagen helder vil vi ønske at kvelden må bli lys og full av fred!

K. B.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon
Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo
Tlf. 22 44 54 52

Medleskap koster 100 kr året
Betales til
Austmarka Historielag
v/Sissel Solvin
2224 Austmarka
Gronn 1840 1629625

Trykt i 500 eksemplarer